

KLASSEKAMPEN

Tirsdag 30. juli 2013. Nummer 172. Uke 31. Årgang 45. Løssalg: 20 kroner

A-avis

Venstresidas
dagsavis

» Uansett mandatfordeling vil vi ikke få en regjering utgått fra et flertall av landets velgere. **IDEER, SIDE 22 OG 23**

Odd Gunnar Skagestad

12 Tirsdag 30. juli 2013

En spådom er etter all sannsynlighet sikker om høstens valg: Vi får ikke en regjering utgått fra et flertall av landets velgere.

Det evige mindretallsdemokratiet

Odd Gunnar Skagestad
**STATS-
VITENSKAP**

Odd Gunnar Skagestad

STATS- VITENSKAP

Vårt rikspolitiske system har siden 1814 vært basert på jevnlig valg til landets nasjonalforsamling. I utgangspunktet var systemet utformet som en modifisert versjon av det klassiske maktfordelingsprinsipp, med innbyrdes adskilte beføyelser mellom den utøvende makt og Stortinget som lovgivende og bevilgende organ. Med knesettelsen av parlamentarismen ble dette et tilbaketrukket stadium. Valgene til Stortinget ble dermed i realiteten også regjeringsvalg.

Å spå om utfallet av fremtidige stortingsvalg – og dermed regjeringsdannelse – er en høyst usikker øvelse i hovedsak på grunn av (1) den store stabilitet og tilnærmede balanse mellom to parlamentariske hovedblokker; og (2) de små marginer som skal til for å vippe resultatet i den ene eller annen retning.

Det er imidlertid én spådom som all erfaring tilsier at med stor sikkerhet vil slå til: Uansett stemmetall og mandatfordeling vil vi ikke få en regjering utgått fra et flertall blant landets velgere.

I en studie av samtlige stortingsvalg i perioden 1945-2009, tar statsviteren Bjørn Erik Rasch for seg samsvaret – eller det som han rettere benevner som det

manglende samsvaret – mellom stemmefordelingen ved valg og mandatfordelingen i Stortinget i et blokk- eller regjeringsperspektiv. Forfatteren peker her på hvordan tilfeldige (?) utslag av den norske stortingsvalgordningen har en tendens til å kunne resultere i et parlamentsflertall som ikke reflekterer noe flertall i velgerskaren. Hyppigheten eller fraværet av denne type tildragelser beskrives her med gjennomgående upresise kategorier som «flere tilfeller», «ofte», «en rekke tilfeller», «ikke alltid», «ikke sjelden» og så videre. Disse formuleringene underkommuniserer det bemerkelsesverdige forhold at ved norske valg er det ikke bare sjelden, men så godt som aldri «samsvar mellom velgernes dom og det politiske flertallet på Stortinget».

En noe høyere presisjonsgrad finner vi i Hilmar Rommetvedts studie av valgene 1965-1993, hvor det heter at: «Bare ved to valg har stortingsflertallet vært i samsvar med velgerflertallet. Og bare ved ett eneste valg ser vi at regjeringen har vært i samsvar med velgerflertallet i hele den etterfølgende valgperioden. At dette forholdet ikke har skapt en mer opphetet debatt om valgordningen, er egnet til å skape forundring».

Når Rommetvedt klarer å finne så mye som to valg som ga et stortingsflertall i samsvar med velgerflertallet (1981 og 1989), skyldes dette at han – i likhet med Rasch – opererer med forholdet mellom to blokker – henholdsvis sosialistisk og ikke-sosialistisk. Et misvi-

sende trekk ved denne fremstillingen, er at partier som ikke inngår i noen regjeringsdannelse likevel medregnes i angjeldende regjeringers velgergrunnlag.

Når man som Rasch og Rommetvedt baserer sine analyser på forestillingen om et to-blokk-system, avlegnes et helhetsbilde hvor de fleste – men langt fra alle – stortingsvalg har gitt et stortingsflertall som ikke er i samsvar med velgerflertallet. For så vidt kan merkelappen «lotteri-demokrati»

synes å være på sin plass. Men er det uten videre gitt at dette er den mest innlysende beregningsmåten?

En alternativ fremgangsmåte kan være kun å inkludere den del av velgermassen som faktisk har stemt på det eller de partier som de respektive regjeringer er utgått fra, og ikke inkludere de velgere som ikke stemte på dette eller disse partier, men i stedet stemte på partier som med større eller mindre rett kan henregnes som del av de samme regjeringers mer eller mindre flyktige «parlamentariske grunnlag».

Dersom vi anvender en slik fremgangsmåte på alle stortingsvalg fra og med år 1900, og samtlige regjeringsdannelse i samme tidsrom herunder alle regjeringer som ble dannet som direkte følge av valgresultat så vel som regjeringsdannelse som fant sted som følge av tildragelser underveis i en stortingsperiode – blir bildet et annet.

«Vi har et politisk system som konsekvent medfører at folkeflertallet tilsidesettes når samfunnets kommandobøyer besettes»

Gjennom disse 113 årene har vi hatt 29 stortingsvalg og i alt 47 regjeringsskifter (inkludert omdannelser med hensyn til partisammensetning). Ved valget i 1900 fikk Venstre 54,0 prosent av stemmene. Dette skulle bli siste gang ett enkelt parti oppnådde et absolutt flertall av de avgitte stemmer ved noe stortingsvalg. Statsminister Johannes Steens ministerium kunne dermed trygt regjere videre i visshet om å støtte seg ikke bare på et stortingsflertall men på et flertall i den norske velgermasse.

Som følge av den ekstraordinære situasjonen i tiden omkring unionsoppløsningen, skjedde i 1905 det uvanlige at de største partiene gikk sammen om å danne en regjering med bred basis i valgresultatet fra 1903. Dette regjerings samarbeidet holdt frem til 1907.

Gjennom de påfølgende 106 år har vi kun hatt ett tilfelle hvor kongeriket har vært styrt av en regjering som tilsynelatende var utgått av et flertall av de avgitte stemmer ved noe stortingsvalg.

Det gjelder regjeringen Gerhardsen I, som ble dannet sommeren 1945 med utgangspunkt i partisammensetningen etter valget i 1936, det vil si ni år tidligere. Det gir knapt noen mening å vurdere denne regjeringdannelsen som et eksempel på en regjering dannet som følge av et stortingsvalgresultat som reflekterer et velgerflertall. Her hadde vi snarere å gjøre med en provisorisk overgangsordning, som hadde sin berettigelse i påvente av at det stortingsvalget som ble holdt senere samme år kunne legge et nytt grunnlag for en politisk og parlamentarisk normalisering.

Betegnelsen «lotteridemokrati» målbærer den oppfatning at valgresultatene

avgjøres av de rene tilfeldigheter. Dette kan synes passende hvis man utelukker ser på den generelle usikkerhet som omgir spørsmålet om hvilken regjeringdannelse et gitt (det neste) stortingsvalg vil resultere i. Ved gjennomgang av de norske regjeringdannelser – sett i forhold til deres respektive andeler av velgermassen – gjennom de siste drøyt hundre år, er imidlertid bildet et annet. Her finner vi en total og systematisk invers korrelasjon som vanskelig kan tilskrives de rene tilfeldigheter. Derfor er lotteri-metaforen lite treffende: Vi kan tvært imot si med høy grad av sannsynlighet at man vil få se en regjering som ikke kan mønstre noe flertall blant velgerne. I så måte er derfor «mindretallsdemokrati» en mer presis betegnelse.

Vi har således et politisk system som ikke bare «sporadisk», «av og til» eller «oftest», men konsekvent medfører at folkeflertallet tilsidesettes når samfunnets kommandohøyder besettes. Men er det udemokratisk?

Spørsmålet om å få til et mer representativt – og derved et mer demokratisk – system, har ligget bak alle de ulike valgordninger som har vært lansert og til dels innført og utprøvet i løpet av den tiden Norge har hatt et valgbasert politisk system, det vil si helt siden 1814. Dette spørsmålet har gjennom hele denne tiden vært et tema i den politiske debatt. Debatten har i senere år særlig vært fokusert på konsekvensene av den geografiske skjevdeling som er innebygget i dagens valgordning, og som har skapt et system som har fått merkelappen «geokrati».

Denne såkalte arealfaktoren medfører blant annet at en stemme i Finnmark nå teller 2,4 ganger så mye som en stemme i Oslo.

Men ville en justering av valgordningen i så måte medføre noen grunnleggende løsninger på det problemet som mindretallsdemokratiet representerer? Det ville trolig ikke ha spilt noen rolle for resultatet av 2009-valget: Den rødgrønne regjeringskoalisjonen ville ha vunnet valget selv om hver stemme hadde telt like mye – til tross for at de borgerlige partiene fikk drøyt 45.000 flere stemmer enn de rødgrønne.

Andre forhold som bidrar til det manglende samsvar mellom velgerstemmer og valgresultat, er ordningen med utjevningsmandater (som er for få til å sikre at mandatfordelingen på Stortinget gjenspeiler det faktiske valgresultat), samt den såkalte «sperrereguleringen» på 1,4 i mandatberegningemetoden, som holder mindre partier nede og favoriserer det største.

En justering av den norske valgordning som ville gi bedre samsvar mellom velgerflertall og stortingsflertall, bør hilses velkommen. En slik justering forutsetter imidlertid at den politiske vilje er til stede – hos partiene og til syvende og sist i elektoratet. Så synes imidlertid knapt å være tilfelle. Realiteten i vårt norske system er øyensynlig at så lenge vi er komfortable med de vekslende valgordninger som vi har hatt gjennom de siste over 100 år, – inkludert den nåværende – vil vi fortsatt leve i et permanent mindretallsdemokrati.

Odd Gunnar Skagestad,
mag.art. i statsvitenskap
ogskagestad@gmail.com